

מזלף יין ע"ג אישים – פסיק רישא [דף צ"א:]

הרב יעקב וולף

סוגיא דמזלף יין ע"ג אישים היא אחת הסוגיות שדנו בהם בסוגיא דפסיק רישא. ובתוך הדברים ישנה לכאורה סתירה בדברי הרא"ש במסכת שבת שהתייחסו אליה האחרונים במסכתין, בע"ה נפרוש כאן את היריעה, ומתוך כך אולי יתיישבו הדברים.

אמר שמואל: המתנדב יין, מביא ומזלפו על גבי האישים. מ"ט, אמר קרא: [במדבר ט"ו] 'ויין תקריב לנסך חצי ההין אשה ריח ניחוח לה'. והא קא מכבי, כיבוי במקצת לא שמיה כיבוי. איני, והאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא: המוריד גחלת מעל גבי המזבח וכיבה חייב. דליכא אלא האי. איבעית אימא: כיבוי דמצוה שאני. ת"ש, דתנא ר"א בן יעקב: כלפי שנתנה תורה לתרום, יכול יכבה ויתרום, אמרת: לא יכבה. שאני התם, אפשר דיתבי ונטר. ת"ש: יין כדברי ר"ע לספלים, שמן כדברי רבי טרפון לאישים. ועוד תניא: יין נסך לספלים. או אינו אלא לאישים, אמרת: לא יכבה. לא קשיא, הא רבי יהודה, הא ר"ש. למימרא, דשמואל כר"ש סבירא ליה, והאמר שמואל: מכבין גחלת של מתכת ברה"ר בשביל שלא יזוקו בה רבים, אבל לא גחלת של עץ; ואי ס"ד כר"ש ס"ל, אפילו גחלת של עץ נמי. בדבר שאין מתכוין סבר לה כר"ש, במלאכה שאינה צריכה לגופה סבר לה כרבי יהודה.

א.

לעומת זאת, בפרק שמונה שרצים מוכיח הרא"ש [סימן ט'] מסוגיין שבשאר איסורין גם לערוך אין משמעות של 'לא ניחא ליה': 'והיכא דשתי סמא לרפואה ומיעקר אסור, אפילו לר' שמעון דמודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות. ולא שייכי כאן דברי בעל הערוך דאמר לא אסר רבי שמעון פסיק רישיה אלא היכא דניחא ליה. דהיינו דווקא לענין שבת, דבעינן 'מלאכת מחשבת' אבל בשאר איסורים לא בעינן דניחא ליה. מדפריך הש"ס בפרק כל התדיר גבי המתנדב יין מזלפו על גבי האישים, והא קמכבה, אף על גב דלא ניחא ליה כבוי."

ה'ברכת הזבח' בסוגיין מביא בשם המהר"ל מפראג שהקשה שהדברים סותרים, שהרי לפי מה שכתב בפרק הבונה תשובת הגמ' האחרונה שדברי שמואל הם לפי ר"ש, ומשם הוכיח שלר"ש כפ"ר דלא ניחא ליה

הרא"ש בפרק הבונה [סימן א'] הביא את יסודו של הערוך שפסיק רישא דלא ניחא ליה מותר: "פירש בערוך ... והא דאמר אבוי ורבא דאמרי תרווייהו מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות שהוא אסור היינו בדבר שהוא נהנה ... אבל פסיק רישיה דעביד בארעא דחבריה ... שאין נהנין בדבר מותרין לכתחלה ואפילו איסורא דרבנן ליכא." אחת הראיות שהביא היא מסוגיין: "ועוד הביא ראיה לדבריו מהא דאמר בזבחים בשלהי כל התדיר: המתנדב יין מביאו ומזלפו על גבי האישים, ופריך והא קמכבה, ומוקי לה כרבי שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר. ואף על גב דהוי פסיק רישיה, דאי אפשר לזלף על גבי האישים שלא יכבה, מתיר רבי שמעון לכתחלה מאחר שאין נהנה." אמנם הרא"ש מסיים: "ויש לדחות דאפשר שיפול על עצי המערכה או על האברים."

ליה מותר?
 ה'ברכת הזבח' תירץ שאמנם הוכחת הרא"ש היא משאלת הגמ' 'והא קמכבה' ולא ענו שלא ניחא ליה, אך גם במסקנה שהעמידו לר"ש לא חזרו מהתירושים הראשונים 'כיבוי במקצת' או ד'כיבוי דמצווה שאני', משמע שהם נצרכים למרות שלא ניחא ליה. וסיים ברכת הזבח: 'ודוק היטב כי הוא חריף'.
 על דבריו אלו הקשו האחרונים, דאם כלל אין איסור בכיבוי במקצת או במצווה, מה השייכות למחלוקת בין ר"ש לר"י? וכן אם כלל אין איסור, כיצד הוכיח הערוך מכאן שפ"ר דלא ניחא ליה מותר?

מותר, ואיך הוכיח משם שר"ש מודה בשאר איסורין שאסור?
 ה'צאן קדשים' וה'חק נתן' דייקו בדברי הרא"ש, שהראיה היא משאלת הגמ' 'והא קמכבה' ולא ענתה ש'לא ניחא ליה', משמע שאף לר"ש קשה. ואף שבמסקנה שמואל אמר דבריו לר"ש ביארו דבמסקנה אינו פסיק רישא, כפי שהסיק הרא"ש לשיטתו במסקנה בפרק הבונה.
 ולא זכיתי להבין, דפשט דברי הרא"ש בפרק שמונה שרצים, שאף לערוך עצמו לא הותר פ"ר דלא ניחא ליה אלא לענין שבת, וא"כ כיצד הביא ראייה מגוף הסוגיא שהוכיח ממנה הערוך את שיטתו, שפ"ר דלא ניחא

ב.

ונראה לענ"ד, דהא פשיטא להו שמעשה הקטרה אף שיש בה כיבוי של הגחלים, אין נחשב מכבה המערכה כלל, כמו שפשוט שבמוסיף עצים למערכה הוי הבערה ולא כיבוי גם אם לרגע יכבה [גם להר"א שכיבוי במקצת ומצווה הוי כיבוי], דהוי מעשה הבערה במהותו, או מעשה הקטרה במהותו. ובאמת גם לענין יו"ט ששאל אביי בשבת קל"ד. את רב יוסף מאי שנא חרדל שאסרו מבישרא אגומרי, לגירסת הרי"ף והרא"ש התשובה היא "התם ליכא כיבוי" וביאר הר"ן "דהא סופו מבעיר".¹ ונראה שפירושו הוא ששם המעשה הוא 'הבערה', כיוון שזה מהות העניין, ואין שם מעשה 'כיבוי' ע"ז כלל. אמנם בנתינת חרדל או יין שהם נוזלים, שם המעשה הוא 'כיבוי', אלא שהכוונה וצורת הנתינה יכולים לשנות את מהות הדבר שיהיה במשמעות אחרת. [ובביצה כ"ב: לענין לעשן שאסרו משום שמכבה, היינו

לכאורה יש להקשות על גוף הסוגיא, מה הקשו על שמואל 'והא קא מכבי', והא יליף לה מקרא 'ויין תקריב לנסך חצי ההין אשה ריח ניחוח לה', וכדפירש רש"י: "אלמא יש יין שהוא לאישים! וכיוון שצוותה תורה להקטירו ובזה גופו יש כיבוי, זה כלול בציווי, מה אכפת לן שמכבה? ומה ענין למחלוקת ר' יהודה ור"ש כלל, הלא כך התורה צוותה?
 עוד הקשה ה'מקדש דוד' [ריש סימן י"א] הרי בכל הקטרה יש כיבוי ומאי שנא?
 עוד יש לעיין בשאלת הגמ': "למימרא דשמואל כר"ש סבירא ליה", ולא חילקה בין מלאכה שאינה צריכה לגופה ל'אינו מתכווין', ובתוד"ה 'אבל' דן בזה וסיים: "דמשמע לש"ס דהשתא דכי היכי דמחייב דשמואל באינה צריכה לגופה ה"נ יש לחייב אין מתכווין כמתכווין" ולא פירש בדבריו את ההשוואה.

1. בשמועות חיים [לגר"ח יוזיק שליטי"א] על המקד"ד הנ"ל, ביאר שנוזלים עושים כיבוי גמור, במקומו ויבש אינו אלא מכהה.

כלל למחלוקת ר' יהודה ור' שמעון, שנחלקו כשיש איסור אלא שלא נתכוון אליו. לכאורה הגמ' היתה יכולה לומר שיש איסור כיבוי, אלא שלר"ש כיוון שאינו מתכוון אינו נחשב עושה מעשה כיבוי, אף שממילא נכבה, כי הכוונה מגדירה את המעשה. מכך מדייק הרא"ש שגם לר"ש, כיוון שסו"ס יש כאן תוצאה של כיבוי, אף שהכוונה אינה מייחסת את המעשה לעושה, נאסר לזלף. ומכאן הסיק שדברי הערוך שפסיק רישא דלא ניחא ליה הותר לא נאמרו אלא במלאכות שבת שבהם נאסר מלאכת מחשבת, כלומר שנחשב שהאדם עשה מתוך דעת ורצון. מה שאין כן בשאר האיסורים שהאיסור על האדם אינו המלאכה, אלא שאסור לגרום לתוצאת האיסור לקרות, וכאן כיוון שפעולת זילוף היא ביסודה כיבוי, אף שלא זה רצון העושה סו"ס נעשה כאן כיבוי. וע"כ הגמ' נזקקה לומר שאין כאן כלל איסור כיבוי. ומה שתלתה הגמ' את דברי שמואל במחלוקת ר"ש ור"י, לא הוזקקה לכך אלא לאחר שהובאה ברייתות מפורשת ש"יין נסך לספלים, ואז נאלצנו לומר שזה לר' יהודה דווקא. ומדייק ה'ברכת הזבח' שהסבר זה לא שולל את הצורך בתירוץ שאין כאן כיבוי. אך כאמור קשה דאם כן מה השייכות למחלוקת ר' יהודה ור' שמעון? ונראה לענ"ד לומר, שמה שתלתה הגמ' במחלוקת ר' יהודה ור' שמעון היא באופן דרישת הפסוק. שאף שהסיקה הגמ', שאין כאן את איסור הכיבוי בפועל [כי כיבוי במקצת או במקום מצווה לא נאסר], סו"ס המעשה של זילוף יין ע"ג אישים, הוא מעשה כיבוי, ככל שפיכת נוזלים ע"ג האש, ולכן, לר' יהודה שאינו הולך אחר הכוונה

כדפירש רש"י שם שנותן אבקת בשמים על האש, ולתת אבקה הוי פעולת כיבוי ביסודה. ואף שהשווה שם לבשרא אגומרי עיקר ההשוואה שם היא לעניין דהוי אוכל נפש. או שמסקנת הגמ' שגם באבקה אינו נחשב מעשה כיבוי. וצ"ב]. ואף שרש"י גרס שם: 'התם לא אפשר הכא אפשר', ופירש שאפשר מערב יו"ט, היינו שאם אי אפשר מעיו"ט היה מותר אף שמכבה, אך אין הכרח שמשווה לגמרי לבישרא אגומרי. עוד יתכן לומר, שאף אם לעניין שבת ויו"ט הוי מכבה, מסתבר שלעניין כיבוי גחלת ע"ג מזבח אי אפשר לקרוא להקטרה כיבוי, שהרי כל האש אינה אלא לצורך הקטרה. אמנם במזלף יין, אף אם נאמר שכך ציוותה התורה, יש מקום לשאול סו"ס המעשה של שפיכת נוזלים ע"ג אש הוא מעשה כיבוי, ואף שיתכן שיש כאן גם הקטרה, אך סו"ס אינה מבטלת את המעשה כיבוי הפשוט שיש כאן. [לעומת הקטרות אחרות שאין כאן כלל שם מעשה כיבוי, רק הקטרה]. ואולי נוסף ונאמר שעיקר הקושיא אינה אחרי שהתורה ציוותה, אלא במה שרצה שמואל ללמוד מהפסוק 'אשה ריח ניחוח' שפירושו לזלף ע"ג אישים ולא כאפשרות השניה [מסקנת ההלכה] - 'נחת רוח לפני כאישים', על זה שואלת הגמ' סו"ס אינו מסתבר לומר שהתורה תצווה להדיא לכבות האש שע"ג מזבח. על זה ענתה הגמ': "כיבוי במקצת לא הוי כיבוי", או "כיבוי דמצווה לא הוי כיבוי". כלומר אמנם באמת מעשה הזילוף שמו 'כיבוי', אלא שכיבוי זה אינו בכלל האיסור, וע"כ ניתן לעשותו, ולהסביר שזו הייתה כוונת התורה ב'אשה ריח ניחוח'. לפי תשובת הגמ' אין כלל איסור כיבוי מקצת או במצווה, וא"כ וודאי אינו נוגע

הרא"ש], והמעשה החיצוני לכאורה הוא חד משמעי, הכוונה יש בכוחה לשנות את שם המעשה ולקרוא לו הקטרה.

אמנם כאמור, למרות ששם המעשה הוא הקטרה וניתן ללמוד את הפסוק כך, עדיין יש לאסור את התוצאה מצד עצמה. וזהו דיוק הרא"ש בפרק שמונה שרצים שלא חזרנו מהתירוצים הקודמים.

ואולי זו כוונת הברכת הזבח בדבריו, שגם למסקנה נשארנו עם האיסור על עצם הכיבוי 'ודוק היטב כי הוא חריף', היינו לחלק בין גדר המעשה היסודי, לבין ההיתר בפועל לגרום לכיבוי.

ע"פ מה שהוסבר, קל יותר להבין את ההשוואה למכבה גחלת של עץ, שהכוונה לסלק היזק משנה את כל מהות המעשה, ואם שם לעניין שבת מחשיב שמואל את הכיבוי, כך יחשיב את הזילוף לכיבוי אף שיש כוונות אחרות. ותירצה הגמ' שיש לחלק בין מעשה אחד עם כוונה חיצונית [אינה צריכה לגופה] שבזה סבר כר' יהודה, לבין שתי הגדרות שונות בגוף המעשה ע"פ תוצאות השונות המונחות בו עצמו [אינו מתכוון בפ"ר], שבזה סבר כר' שמעון.

כלל², לא ניחא ללמוד מ'אשה ריח ניחוח' שיתן ע"ג אישים, וניחא טפי ללמוד ש'יהא נחת רוח כאישים'. רק ר' שמעון שאצלו יש בכח הכוונה להגדיר את המעשה, ניתן לומר שהתורה מצווה לתת ע"ג אישים, ולהחשיב את המעשה כהקטרה אף שהפעולה היא כיבוי. אמנם כאמור לדעת הרא"ש איסור הכיבוי בעינו עומד, כיוון שבכל האיסורין אנו מצווים שלא יקרה האיסור כלל, גם אם אין הוא מוגדר כשם המעשה של העושה. היה ניתן לסייג את דברי ר' שמעון, שמה שמועילה הכוונה להגדיר את שם המעשה הוא דווקא כשהמעשה יש בו עיקר והמעשה או התוצאה השניה היא אגבית ולא הכרחית, וע"ז אומר ר"ש שאינה מיוחסת לו, אך מודה ר"ש בפסיק רישא שנחשב שעושה את המעשה השני גם כן. הערוך סובר שר"ש אזיל בתר הכוונה לשנות את שם המעשה אפילו בפסיק רישא גמור, ואף שכלול במעשה מעשה איסור, הכוונה מגדירה מה עושים כאן, והמעשה האסור לא נחשב כלל שנעשה.

את זה מוכיח הערוך מהעמדת הגמ' את שמואל, כר' שמעון, שלשיטתו אף שזילוף יין הוא בהכרח כיבוי [ובזה חלק עליו

2. עד שדעת אביי בפסחים כ"ה: 'שלא אפשר אף שמכווין מותר לר' יהודה'.